

naročito to ne može da se čini istovremeno i – u istom tekstu! Ne može zato što predmetni tekst ne može, jednostavno, da se »gradi« od elemenata: čvrst i dekonponovan prostor; Njutnov i Anštajnov vreme; prisutan i odsutan zaplet; dobar i loš čovek. Razume se, prostor se može razlagati ili iskrivljavati u korelaciji sa vremenom; može se negativni lik preobraziti u pozitivan i obrnuto, itd., ali pri tom je sasvim očigledno prisutna transformacije a ne – sublimacije.

Prema tome: da bi se roman *Crveni hipokrit* mogao artikulirati kao kritičko – realistička proza, neizostanov je potrebno lišiti se usluga fikcije, i obrnuto. Da bi postao fikcija, on bi, osim hipokrita, u njegov globalni referent »Makedonija« trebalo da unese i po neko čudovište ili tajanstvenu mašinu (ne bi bilo zgorog i nekog vanzemaljca); da bi imao neophodan kritičko – realistički stepen, nužno će biti da unese i ponekog »normalnog« čoveka, nekog različitijeg od »piskavog« Virdžila. To što je pun (ili: u najvećem delu) hipokrita – još nije dovoljno da se roman svrsta u antiutopiju. Najzad, antiutopije imaju za pretpostavku nekakav tehnološki napredak ili perfekciju, o kojima se ovde ne može govoriti ako se ima u vidu loša štamparija »Drugi maj«. Realizam artikulise verovatnosti. Fikcija, pak, neverovatnost. Fikcija verovatnost čini neverovatnom, realizam neverovatnost čini verovatnom:

posebno značajno strukturalno obeležje ovoga žanra je njegova odlika transcendiranja (prevazilaženje ili narušavanje), pod čim se ovde podrazumeva drastično, radikalno zasecanje u klasične obrasce i matrice motivacije i verovatnosti. Osnovni pravac ovog narušavanja ne ide ka povećavanju, već ide ka smanjivanju strogosti – pri čemu se povećava uloga uslova koja autor slobodno nameće, a smanjuje se uloga uslova koji, inače, postoje u stvarnosti. Unutar ovakvog prostora, model funkcioniše standardno – što znači da ima obavezu da poštuje te sopstvene okvire stvarnosti.⁴

Razume se da jedan roman ne može biti napisan sa »dve vrste verovatnosti«, odnosno ne može biti realistički i fiksijski – istovremeno! *Crveni Hipokrit* ne može da funkcioniše kao finkcija budući da to ne dozvoljavaju kritičko – realistički »blokovi« Ustupci koji se u tom pogledu čine (odstranjivanje referenta) nisu dovoljni da artikulisu jedan finkcijski diskurs, ali su, s druge strane, sasvim dovoljni da blokiraju kritičko – realistički.

Čitalac će steći jasniju predstavu stvarne situacije ako uporedi knjige *ZIMA SLOBODE* (Dimitar Solev) i *LOV NA JEDNOROGE* (Vlada Urošević). Vlada Urošević se koristi fiksijskim tipovima govora, dok se Dimitar Solev opredeljuje za realan govor. Ono što Solev odbacuje kao strano telo svog govora upravo je ono što čini govor Vlade Uroševića u pomenutoj knjizi. U tom smislu među njima ne može biti nikakva saradnje. Solev, stvarajući sliku Skoplja pod okupacijom, ne sme da unese vampire i jednoroge kao aktere. Inače – ode okupacija! Urošević, gradeći predstavu neobičnosti i neverovatnosti, dopušta bombardovanje – pri čemu uopšte nije jasno da li ginu ljudi (baba) ili bubašvabe (baba koja se pretvorila u bubašvabu) – odnosno jednu alegorijsku sliku koja funkcioniše po modelu: ljudi ginu kao insekti – bubašvabe, itd.

Najkraće rečeno, dva postupka ne mogu da čine jedno koherentno delo, kao što se dve foneme ne mogu istovremeno izgovoriti, to jest kao što se jedan govor ne može obrazovati prema dvema gramatikama!

Završna reč

Tekst romana *Crveni hipokrit*, i pored očiglednih napora, ne uspeva da ostvari neophodnu saradnju sa semantički neodređenim i – praznim naslovom (globalna ideja). Zato on i ne deluje kao atribut koji će konačno početi da »unositi« značenje u njega, već kao samostalan znak, koji je takođe izgubio svog referenta. Rezultat svega toga je neostvareno značenje globalnog i elementarnog plana, iz čega, pak, proizilazi da je samo delo beznačajno.

To je gorka istina, naročito za autora ovog romana, koji je već objavio dva primećena dela u jugoslovenskim okvirima: *Duva* i *Vest Aust*. U njima je naš autor imao jasno određene teme: raseljavanje Makedonaca ili problem *dijaspora*, kako ga nazva naš ugledni pesnik i književnik istoričar Gane Todorovski. Ove teme pisac je obradio uspešno i uverljivo. Romanu *Crveni hipokrit*, pak, Božin Pavlovski nije uspeo da nađe pravu temu. Možda nije uspeo i zbog toga što je u pitanju složena tema celokupnog jugoslovenskog društva na sadašnjem stepenu

njegovog političkog razvoja? Reč je o mehanizmima koji blokiraju samoupravljanje i proizvodnju (materijalnu i duhovnu), o identifikaciji i odstranjivanju pomenutih mehanizama, pri čemu, istovremeno, ne bi trebalo da dođe do uspostavljanja totalitarnog režima, odnosno buržoaskog liberalizma.

U duhu tih opštih i neophodnih traganja koja nas sve podjednako zanimaju, jer to su pitanja našeg opstanka i naše budućnosti, treba razumeti i napor pisca Božina Pavlovskog uloženi u njegov poslednji roman. Međutim, pobude ne znače puno u književnosti i nisu dovoljne da se napiše vredno umetničko delo. Pored plemenitih pobuda, potrebno je, kako kaže veliki jugoslovenski pisac Miroslav Krleža, mnogo moći i mnogo znanja.

Ovoga puta Božin Pavlovski nije napisao vredno umetničko delo verovatno i zbog toga što nije sledio stečeno iskustvo iz prethodna dva romana. U njima je sledilo jedno pitanje, a ovde sebi postavlja puno pitanja odjednom. U prethodnim romanima sledio je svoj temperament. U ovome, pak, sledi ambiciju da se uključi u aktuelnu problematiku koja iziskuje veliku strpljivost i odgovornost upućenost u više naučnih disciplina i, povrh svega, političku intuiciju. Stil i tehnika se podrazumevaju.

Naša analiza pokazuje da nedostaju pomenuti preduslovi, i to je istina koja mora biti izrečena pa makar koliko da je gorka. Kada bismo drugačije postupili, to bi bila hipokrizija, ne samo u odnosu na autora, već i prema makedonskoj književnosti uopšte, u kojoj već imamo prekrasna dela – kako savremenika, tako i starijih pisaca: Prličeva, Miladinovaca, Žinzifova, Misirkova, Racina itd. Svi mi trebalo bi još mnogo da učimo od njih, jer su ti naši prethodnici ne samo veliki pisci već i veliki mislioci, koji su znali da proniknu u probleme svog vremena, da ih razumeju i, predanošću koja ushićuje, da ih rešavaju po cenu svog života.

Ako se ima sve to u vidu, svaka druga analiza romana *Crveni hipokrit* koja bi pokazala da je naš pristup pogrešan, i ne samo pogrešan već i da smo, na osnovu toga, izrekli nepravednu ocenu na štetu autora i književnosti uopšte – radovala bi nas ne samo zato što želimo uspeh Božinu Pavlovskom, već i zato što to želimo svakom piscu.

Najzad, naš opstanak i naša budućnost zavise ne samo od savladavanja političko – ekonomskih zapreka, već i od uspeha književnosti. I to u podjednakoj meri – suštinski. U vreme kad svi čine napore da se odstrane kočnice sistema, potrebno je, takođe, uložiti napore da se odstranjuju i kočnice u književnom napretku: oni mehanizmi koji pretvaraju književnu stvarnost u hipokriziju, a nju uzdižu na stepen književne stvarnosti.

(odlomak)

Prevod s makedonskog
Tomislav Stojanović

Napomene:

1. Zola, *he roman expérimental*, Paris, 1971, 73.
2. Zola, *Du roman*, 215.
3. Leon Bersini, op. cit. 67.
5. Ferid Muhić, *Filozofija na ikonoklastika*, Skoplje, 1982.

radoslav milenković

svojim putem

KO LISTA KNJIGU PRED TOBOM

*U čitaonici minulih dana
vapiš spokoj u kome ćeš za sebe
beležiti već napisano
ne prepoznajući tragove prethodnika
koji tu već behu.
reči su jedini dokaz tvoga prebivanja.
govora.
mramornog jezika.
sa bestelesnim vazduhom razgovaraš.
osećaš nečije prisustvo, strast,
toplino.
ali ne znaš kome da uzvратиš istom merom.
ko izdišući vlašči ogledalo
i lista knjigu pred tobom
prepuštajući te prestrašenoj nemilosti.
tebi samom.*

S LEVA. S DESNA.

*na ulazu u vremeprostor tvoje osame
raspeti se momak trudi da liči na hrista.
iz sve odaje ga prevelika želja
da (sebe) govori i dokazuje, poznaješ
njegovu nasrtljivost i glupave šale
kojima se smeješ uveren u svoju različitost.
snažno zamahuješ i njegovo se zapanjeno lice
rasprskava u hiljadu delića, izobličeno.
duboko udišeš vazduh iz okvira.
otreseš znoj sa čela i srću sa nogu.
ujutro sapunjaš lice i zaustavljaš duh u kupatilu –
ko je taj s druge strane
koji oprezno prinosi britvu tvome uhu
i sigurnim pokretom raseca penu.
s leva. s desna.*

ZIBAŠ SE NEPRIMETNO

*tvoja se knjiga rasklapa u letu
sama od sebe i
– jao! do davola! –
pada u plićak oduzimajući sebi senu.
u zaklonu
(iza tamnog čuna skriven)
zibaš se neprimetno
mrveći suve ljušturu puževa.
svetlucavi pesak.
miruješ pred morem što se ljeska
rastom ne dosežući ni podnožje najmanjeg
mehurčića.
vali se uzalud množe pred tobom:
sutra putuješ u daljinu
koja će (najzad!) zauvek tvom penušavom sećanju
oduzeti mogućnost poređenja
onoga što beše
sa onim što jeste.*

SVAKO SVOJIM PUTEM

*nad knjigom
zapanjen
ogledaš se i gubiš
svoje lice
u lavirintu sna i jave.
svemu beše vreme.
poslednjom snagom razjapio si
čeljust
iz koje tužne i vesele reči
osipaju se
i vremena
polaze
svako na svoju stranu.*